

БЕЛОКОЛОС О.Є.,
здобувач

*Інститут міжнародних
відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

Сьогодні у світі існує досить поширена думка про майже цілковиту тотожність канадського і американського суспільств. Справді, перебуваючи в найбільшому канадському мегаполісі – Торонто, не можна уникнути враження, що ти знаходишся в типовому Північноамериканському великому місті.

Разом з тим, згадане твердження не зовсім відповідає дійсності й базується, в основному, на поверхових враженнях. Так, політичні, економічні, соціальні, культурні, гуманітарні та інформаційні зв'язки між Канадою та США мають місце і дійсно вражають своїми масштабами. Водночас, більш глибоке дослідження взаємопов'язаності та взаємовпливів обох держав, дозволяє зробити висновок про існування суттєвих відмінностей, які склалися історично.

Відомо, що у XVIII сторіччі на території сучасної Канади проживало лише франкомовне населення. Після поразки французької армії в 1759 році й приєднання колишньої Нової Франції до Британських володінь, населення нової колонії складало близько 65 000 ко-

**ЗОВНІШНЯ
ПОЛІТИКА
КАНАДИ ЧАСІВ
П'ЄРА ТРЮДО:
1968-1979 ТА
1980-1984 РОКИ**

лишніх підданих Короля Франції й тільки 200 англійських купців. Лише після успішної війни американських колоній за Незалежність, яку, до речі, жителі колонії Квебек вважали суто внутрішньо англійською справою, до Канади в масовому порядку почали емігрувати американці, лояльні Британії. 35 000 з них оселилися на Атлантичному узбережжі Канади, – на території сучасних канадських провінцій Нью Брансвік і Нова Скоша. Британський уряд також підтримав імміграцію з Півдня в район Великих Озер, надаючи новим поселенцям земельні ділянки. У 1812 році на території утвореної в 1791 році Верхньої Канади (сучасна провінція Онтаріо) вже проживало близько 60 000 емігрантів зі США¹.

Таким чином, населення Канади, на відміну від США, формувалось із двох основних компонентів – французького та англійського, які, незважаючи на певний антагонізм, все ж таки більше доповнювали і взаємозбагачували один одного, поступово формуючи власне канадське суспільство.

У більш широкому контексті можна вести мову про Північноамериканську цивілізаційну спільність, яка дала поштовх для того, щоб приватна власність, що існувала в Канаді та США, і одночасний бурхливий розвиток індустріальної революції наприкінці ХІХ – початку ХХ сторіч, а також наступне формування розвинутої ринкової інфраструктури і наявність міцних демократичних традицій створили схоже світосприйняття й бачення подальшої суспільної еволюції.

Саме в такому середовищі і стало можливим формування такої особистості, якою є один з найяскравіших політичних лідерів Канади, її багатолітній і найбільш відомий у світі Прем'єр-міністр – П'єр Елліот Трюдо.

Метою даного дослідження є виокремлення головних чинників, які призвели до перегляду зовнішньої політики Канади під час перебування при владі Прем'єр-міністра П'єра Трюдо, а також її основних напрямків, зокрема, ролі Канади в НАТО, відносин зі США, ЄС, Японією, Китаєм, СРСР, країнами "Третього світу".

Також, одним із завдань є з'ясування базових засад і певних традицій канадської зовнішньої політики, пошук джерел концепції багатосторонньої дипломатії (multilateralism), яка, із часів Трюдо, фактично стала основною доктриною Канади в зовнішній політиці. Не випадково, Канада, не маючи великодержавних амбіцій, продовжує й сьогодні твердо дотримуватися моделі зовнішньополітичної поведінки країни, широко відданої принципам і цілям Статуту ООН.

Переважна більшість канадських дослідників ролі Трюдо в розвитку держави приділяє увагу саме внутрішньополітичним крокам, оскільки, під час його перебування на посаді Прем'єр-міністра, найголовнішим з усіх пріоритетів було збереження територіальної цілісності Канади в контексті посилення, наприкінці 60-х та в 70-х роках, настроїв у провінції Квебек щодо відокремлення та хвилі радикального сепаратиз-

му, яка, внаслідок резонансних терористичних актів, призвела до значного посилення напруги в канадському суспільстві.

Кульмінацією даного процесу стали – жовтнева криза 1970 року та Референдум 20 травня 1980 року, на якому, внаслідок виваженої політики Ліберальної партії та особистої агітації Трюдо, більшість населення провінції висловилося за збереження існуючого статусу.

Найбільш докладним і повним дослідженням зовнішньополітичного курсу Трюдо є праця Гранатштайна і Ботвела "Пірует: П'єр Трюдо і канадська зовнішня політика". Оригінальні тогочасні документи містяться в збірці Бланшетта "Зовнішня політика Канади, 1945-2000: основні документи і виступи". Узагальнюючі оцінки зовнішньополітичної діяльності Прем'єр-міністра Канади подають Коен і Гранатштайн у книзі "Тінь Трюдо: життя і спадщина П'єра Елліота Трюдо". Історичний контекст формування Трюдо як особистості та його перші кроки в політиці викладені в праці Гілмора "Канада: історія народу". Цікаві факти з його біографії можна знайти в книзі Борінс "Альбоми Трюдо". Корисними джерелами є мемуари його близького соратника, а згодом і Прем'єр-міністра Канади, Жана Кретьєна, а також матеріали з веб-сторінки Департаменту закордонних справ Канади.

Слід згадати, що П'єр Трюдо народився в провінції Квебек у 1919 році в досить заможній родині. Його батьком був канадець французького походження, а мати – шотландського. Таким чином, вільно володіючи французькою та англійською мовами, Трюдо закінчив найкращий місцевий класичний коледж, а згодом отримав блискучу освіту в Монреальському університеті, де вивчав право, а також у Гарварді, Паризькій Школі політичних наук і Лондонській економічній школі.

Вперше заявивши про себе на провінційній політичній сцені в 1949 році під час підтримки страйкуючих робітників на покладах азбесту, Трюдо згодом став співзасновником популярного ліберального журналу "Сіте лібре". У 1965 році Трюдо вступив до Ліберальної партії і був обраний до Парламенту Канади. У 1967 році він був призначений на посаду Міністра юстиції, де здобув величезну популярність, представивши нове законодавство щодо лібералізації Кримінального кодексу, зокрема, відносно спрощення процедури розлучень. Його слова: "Державі нема чого робити в спальнях громадян" стали швидко відомі всій країні.

П'єр Трюдо привніс у канадську політику подих молодості і нових віянь. Його неординарна особистість, яка різко відрізнялась від попередніх манірних політиків, емоційність під час публічних виступів, привернули величезну увагу ЗМІ і громадськості. На тлі таких подій, як студентські страйки у Франції, вторгнення радянських військ у Чехословаччину, расові заворушення і вбивство Мартіна Лютера Кінга в США та війни у В'єтнамі, пересічні канадці, і особливо молодь, із захватом

вітали появу на політичній сцені діяча нової формації, який обіцяв дати їм більше можливостей впливу на курс Уряду.

24 червня 1968 року під час урочистостей у Монреалі з нагоди Дня провінції Квебек група радикально налаштованих місцевих сепаратистів почала жбурляти пляшки в трибуну почесних гостей, де знаходився П'єр Трюдо. Охорона намагалася прикрити присутніх, коли Трюдо, незважаючи на небезпеку, зайняв своє місце в першому ряду. Ці події, які були зафіксовані всіма камерами провідних телекомпаній, остаточно привернули величезну більшість населення Канади на бік Трюдо. У 1968 році він був обраний лідером Ліберальної партії та прийняв присягу в якості Прем'єр-міністра Уряду парламентської більшості².

Наступні роки діяльності П'єра Трюдо ще раз довели тезу щодо визначальної ролі особистості в історичному процесі, особливо, коли вона не лише відчуває суспільство, але й має змогу сформулювати та інкорпорувати його настрої у власну політичну програму та висловлює готовність до їх втілення в життя.

Перегляд пріоритетів зовнішньої політики і питання НАТО

Питання зовнішньої політики не були в центрі уваги передвиборчої кампанії лібералів, оскільки найголовнішим питанням тогочасного порядку денного було збереження територіальної цілісності країни. Разом з тим, Трюдо відчував нагальну необхідність її суттєвого перегляду. Цей харизматичний політик вважав, що зовнішня політика країни має слугувати канадським національним інтересам, особливо, вона повинна об'єднувати англо- і франко-канадців та звертати увагу на нові проблеми, зокрема, розкол між Північчю та Півднем, що створює загрозу майбутній стабільності у світі.

"Нові хлопці з новими ідеями" – таким чином новообраний Прем'єр-міністр Канади, який не тільки досить критично оцінював діяльність Департаменту зовнішніх справ, а й тогочасну зовнішню політику Канади взагалі, охарактеризував свій уряд, що був сформований після приходу до влади Ліберальної партії. Впродовж наступних років Департамент зовнішніх справ втратив своє традиційно високе місце в канадській бюрократичній ієрархії, оскільки новий Прем'єр-міністр визначив як нові пріоритети, так і нові підходи до здійснення зовнішньої політики³.

У своєму першому виступі із зовнішньополітичної проблематики в травні 1968 року П. Трюдо запропонував ряд ініціатив, включаючи переоцінку зобов'язань Канади в НАТО, дипломатичне визнання Китайської Народної Республіки, перегляд канадської міжнародної допомоги країнам третього світу.

Він також ініціював розробку нової концепції канадської зовнішньої політики – "Foreign Policy for Canadians", формування якої було завер-

шено за два роки. Даний документ, який отримав неофіційну назву "Доктрини Трюдо", уперше в історії країни був підготовлений за участю парламентаріїв, науковців і громадськості й передбачав, що зовнішня політика має обслуговувати як суто внутрішні, так і загальні пріоритети Канади: економічний розвиток, суверенітет і незалежність, мир і безпека, соціальна справедливість, якість життя, збереження навколишнього середовища. Нова концепція канадської зовнішньої політики також передбачала сприяння франкофонним традиціям країни в зовнішній сфері, що згодом було підтверджено активною участю Канади в організації Франкофонії.

Не менш важливим було й те, що Департамент зовнішніх справ Канади був фактично усунений від участі в підготовці даного документа. Центр прийняття рішень у сфері зовнішньої політики перемістився в Офіс Прем'єр-міністра, де вирішальну роль грав новопризначений радник Прем'єр-міністра Айван Хед⁴.

Одним з найактуальніших питань тогочасного порядку денного зовнішньої політики Канади було переосмислення її ролі в НАТО. У той час, коли Департамент зовнішніх справ виступав за збалансований підхід до цього питання, група радників на чолі з Хедом вважала за необхідне більш радикально зменшити кількість канадських збройних сил, у тому числі й в Європі. Все це викликало стурбованість інших членів Альянсу і необхідність оприлюднення офіційної позиції Канади з даного питання, яка, внаслідок інтенсивних внутрішніх консультацій, набула компромісного характеру.

У заяві для преси Прем'єр-міністра Трюдо від 3 квітня 1968 року було зазначено: "Канада залишатиметься членом НАТО і співпрацюватиме зі Сполученими Штатами в НОРАД, а також на інших напрямках у сфері оборони. Ми будемо підтримувати необхідні збройні сили для виконання таких завдань:

- a) спостереження за власною територією та узбережжями, тобто захист нашого суверенітету;
- b) захист Північної Америки у співпраці зі Сполученими Штатами;
- c) виконання таких зобов'язань у рамках НАТО, щодо яких ми можемо погодитись, а також;
- d) здійснення, час від часу, таких міжнародних миротворчих функцій, які ми можемо виконати.

Види збройних сил і озброєнь, які найбільш підходять для виконання згаданих завдань, наразі проходять детальну оцінку з метою обговорення з нашими союзниками"⁵.

У 1969 році Трюдо скоротив на половину канадську присутність у контингенті НАТО і на третину загальну кількість збройних сил, що викликало критику як усередині країни, так і за кордоном. Водночас, се-

ред тих, хто вітав такі кроки Трюдо, був Джон Леннон, який після зустрічі з ним заявив: "Якби було більше таких лідерів, як пан Трюдо, світ був би більш мирним"⁶.

Відносини зі США

Відносини зі Сполученими Штатами завжди були в центрі уваги керівництва Канади. Не стали виключенням й роки перебування при владі П'єра Трюдо.

Необхідно зазначити, що з початку 60-х років у стосунках двох держав виникли певні труднощі, пов'язані з тим, що Канада відмовилась надати підтримку США у В'єтнамській війні. Разом з тим, у 1965 році Прем'єр-міністр Канади Пірсон і Президент США Джонсон підписали угоду, пізніше відому як "Авто Пакт", що фактично об'єднала автомобілебудування обох держав в єдиний виробничий комплекс.

Відомо, що в Адміністрації Президента Ніксона всі найголовніші зовнішньополітичні питання контролювались виключно радником Генрі Кіссінджером, з яким, у ході візиту Трюдо до Вашингтона в березні 1969 року, Хеду вдалося домовитися про прямий зв'язок у разі необхідності. Під час перебування Трюдо в американській столиці, Ніксон також висловлював сподівання, що Канада не виведе значну частину своїх військ з Європи і безуспішно намагався переконати свого візаві в необхідності збереження присутності канадського контингенту.

У ході виступу в Національному прес-клубі П'єр Трюдо, образно змальовуючи двосторонні відносини, зазначив, що жити поруч зі США, це все одно, що знаходитись в ліжку зі слоном – не має значення наскільки дружелюбним і терплячим він є, кожен його рух відчувається дуже добре. До речі, це визначення і на сьогодні залишається актуальним і досить часто цитується канадськими дослідниками.

У ті роки В'єтнамська проблематика постійно перебувала в центрі уваги канадсько-американських відносин і впливала на всі аспекти двостороннього співробітництва. Громадська думка Канади засуджувала "доктрину Ніксона" та масовані бомбардування, що спричиняли значні втрати серед мирного населення. Все це серйозно ускладнило двосторонні відносини, і навіть спричинило своєрідний бойкот Посольства Канади у Вашингтоні з боку американських високопосадовців. Лише участь канадських представників у Міжнародній комісії з питань контролю за ситуацією у В'єтнамі допомогла дещо вирівняти ситуацію.

Характеризуючи зовнішню політику Канади взагалі, і в часи Трюдо зокрема, не можна не сказати про її економічний вимір. Канада була і залишається однією з країн-лідерів у світовій торгівлі, що, не в останню чергу, пояснюється досить вузьким внутрішнім ринком. Таким чином, економічний розвиток і добробут населення Канади безпосередньо

пов'язані з успіхами в зовнішній політиці та загальною ситуацією у світі.

Ще на початку ХХ сторіччя розпочався процес поступової переорієнтації товарних і фінансових потоків Канади з Великої Британії на Сполучені Штати. Вже наприкінці 20-х років 68% імпорту Канади надходило зі США, у цю ж країну спрямовувалось 46% канадського експорту. У ці ж роки розпочалося активне проникнення американського капіталу в канадську економіку. У 1923 р. обсяги інвестицій зі США перевищили капіталовкладення з Великої Британії. Уже в 30-ті роки цей процес став незворотнім, зокрема, американські компанії контролювали близько 20% канадської промисловості, причому присутність капіталу південного сусіда досягла 40% в гірничо- та нафтовидобувній галузях.

Після Другої світової війни Канада стала провідним ринком для експорту товарів зі США. У свою чергу, експорт Канади до США збільшився до 59% від загального обсягу експорту в той час, коли поставки в Англію становили лише 16%. Зростання американського ВПК спричинило різке збільшення попиту на канадський уран, алюміній, цинк та іншу продукцію.

Продовжувалось збільшення обсягу американських інвестицій, які в 1960 р. становили вже 75% усіх іноземних інвестицій в економіку Канади. Американський капітал фактично захопив панівне становище в металобробці, машинобудуванні, гірничо- та нафтовидобувній промисловостях. У 1970 році американські інвестиції в Канаду становили більше 26 млрд. кан. дол., у той час, коли канадські інвестиції в США становили лише 3,3 млрд.

Такий стан справ викликав стурбованість в уряді та канадському суспільстві. Зокрема, опитування, проведене в жовтні 1970 року показало, що 46% канадців виступають за відновлення національного контролю над економікою країни. Безпрецедентне збільшення іноземного контролю в економіці країни спричинило створення на початку 70-х років державного Агентства з питань іноземних інвестицій (Foreign Investment Review Agency, FIRA), головним завданням якого став нагляд за відповідністю національним інтересам придбання іноземними інвесторами важливих підприємств.

Це, у свою чергу, викликало стурбованість Сполучених Штатів, які, з огляду на нафтову кризу 1973 року, гостро відреагували на дану ініціативу канадської сторони.

Незважаючи на невдоволення з боку США, уряд Канади прийняв рішення створити державну компанію в нафтовій галузі "Петро Канада", що дало змогу збільшити державну присутність і контроль у надзвичайно важливих для країни нафтовидобувній і нафтопереробній галузях.

Слід зазначити, що роль держави в канадській економіці, на відміну від ситуації в США, традиційно досить значна. Це пов'язано з величез-

ною територією, досить суворими кліматичними умовами та необхідністю забезпечення належного функціонування інфраструктури, що можливо лише за умови постійної державної підтримки. У загальному плані, роль держави полягає у встановленні чітких, а іноді й жорстких регуляторних норм, при одночасному уникненні втручання в дію ринкових механізмів. При цьому, слід обов'язково додати, що як в Канаді, так і в США, з більшим або меншим ступенем розвитку функціонують т.зв. "моральні економіки" (термін, прийнятий у місцевій політичній економіці). Незважаючи на ряд суттєвих розбіжностей, економічні системи обох держав базуються на спільних філософських постулатах, історичних традиціях, соціальних моделях поведінки окремих індивідумів та соціумів, корпоративних кодексах, принципах функціонування державного апарату.

Європа і Японія

Усвідомлюючи певні негативні наслідки, пов'язані з посиленням політичної та економічної залежності Канади від США, керівництво країни звернуло на початку 70-х років увагу на Європейський континент, де досить успішно розвивалися інтеграційні процеси.

У квітні 1971 року Державний секретар із зовнішніх справ Канади Мітчел Шарп здійснив візит до Брюсселю, у ході якого висловив пропозицію провести двосторонні консультації. Невдовзі, тогочасний Президент Європейської комісії Франко Малфатті відвідав Канаду, де, виходячи з існуючого досвіду американсько-європейського співробітництва, запропонував проводити двічі на рік консультації з торговельно-економічних питань. У 1972 році Оттава із задоволенням сприйняла звістку про створення в Штаб-квартирі Спільного ринку окремого відділу по зв'язках з Канадою. У тому ж році, делегація високопосадових представників Департаменту зовнішніх справ Канади, Департаменту фінансів, торгівлі та промисловості відвідала Брюссель з метою обговорення питання укладення рамкової угоди про надання сторонам взаємного статусу найбільшого сприяння. У листопаді 1972 року Уряд Канади передав європейській стороні пам'ятну записку з пропозицією відносно укладення угоди в торговельно-економічній сфері і наприкінці наступного року оголосив про призначення посла до Штаб-квартири ЄС.

Слід зазначити, що на початковому етапі консультації сторін проходили досить важко. Тому, Трюдо, розуміючи небажаність втрати часу, вирішив особисто сприяти досягненню компромісу. У 1973 і 1974 роках він здійснив два візити до Європи, під час яких намагався переконати своїх континентальних колег у необхідності якнайшвидшого полагодження існуючих проблемних питань. У ході візиту до Лондона, Трюдо, у розмові з тодішнім британським Прем'єр-міністром Гарольдом

Вільсоном зазначив, що канадська політика диверсифікації не є антиамериканською. Вона спрямована на зменшення залежності від Сполучених Штатів шляхом розбудови відносин на інших напрямках, а не заміни відносин із цією країною. Він також додав, що спочатку Канада прагнула, перш за все, зміцнити відносини з Європою у торговельній сфері і лише потім вирішила придивитися більш уважно до інших можливостей економічної співпраці.

Незважаючи на те, що Британія ухилилася від надання будь-яких твердих обіцянок відносно підтримки пропозицій Канади, Трюдо отримав сприяння з боку Німеччини, зокрема, від Канцлера Шмідта, з яким канадський Прем'єр встановив довірчі стосунки, та Італії.

У результаті таких активних дій Канади, у травні 1975 року Європейська Комісія доручила Раді Міністрів розпочати офіційні переговори з Канадою щодо укладення Рамкової угоди в економічній і комерційній сферах. Єдиною проблемою залишалася позиція Франції, яка на той час негативно поставилася до укладення згаданого документа з Канадою. Проте, й у даному випадку особисті контакти Трюдо з Президентом В.Жескаром д'Естеном зіграли свою позитивну роль. У результаті, незважаючи на упередженість свого Міністерства закордонних справ, Єлісейський палац, виходячи із загальнополітичних міркувань, вирішив підтримати Канаду.

Після уточнення деяких питань у ході наступних переговорів, зокрема допуску європейських компаній до канадських енергетичних ресурсів, сторони узгодили текст згаданої Рамкової угоди, яка вступила в силу 1 жовтня 1976 року.

Слід зазначити, що укладення даної угоди стало не лише здобутком канадської дипломатії та особистим тріумфом П'єра Трюдо, але й заклало надійну основу для подальшого розвитку канадсько-європейського співробітництва на довгі роки.

Не могло залишитися поза увагою Канади й подальше економічне зростання Японії. Вже в середині 60-х років обидві країни зрозуміли, що рамки діючої на той час торговельної угоди 1954 року є дещо вузькими і не дозволяють розвивати масштабне співробітництво на інших напрямках. Слід також згадати, що післявоєнна Японія вийшла на друге місце серед експортних ринків для канадських товарів і мала значний потенціал для розвитку інвестиційної співпраці.

У ході візиту Прем'єр-міністра Японії Танаки до Оттави в 1974 році лідери обох держав висловили бажання щодо розширення і поглиблення відносин. При цьому, особливу роль зіграв тодішній Посол Японії в Канаді Ясухіко Нара, який встановив дружні відносини не тільки з Трюдо, але й з його дружиною, навчаючи її секретам приготування традиційної японської їжі – суші.

Вже в травні 1976 року сторонам стало зрозумілим, що для підписання масштабної угоди немає жодних перешкод. Канада запропонувала Японії угоду, аналогічну тій, яка була підписана з ЄС. Відповідь Японії була позитивною, і в жовтні 1976 року, у ході візиту Трюдо в Токіо, Канада і Японія уклали Рамкову угоду про економічне співробітництво, доцільність якої було підтверджено вже в 1978 році, коли двосторонній товарообіг збільшився майже вдвічі і досяг 5,3 млрд. кан. дол.

Китай і Радянський Союз

Як було згадано вище, вже у своєму першому виступі із зовнішньополітичної проблематики П.Трюдо визначив нагальну необхідність визнання Китайської Народної Республіки. Слід сказати, що ця країна не була незнайомою для нього. Трюдо двічі відвідував Китай в якості туриста в 1949 та 1960 роках і, безсумнівно, мав уявлення про значний потенціал цієї країни.

Інформація, яка почала надходити з КНР наприкінці 60-х років про завершення періоду "культурної революції" та повернення професіоналів до китайського зовнішньополітичного відомства, справила позитивне враження на Оттаву і стимулювала процес пошуку можливостей встановлення нормальних відносин між Канадою і Китаєм. При цьому, перед Канадою стояли дві головні проблеми – існування досить тісних відносин з Тайванем та негативне ставлення Вашингтона до будь-яких контактів Заходу із комуністичним Китаєм.

Водночас, експерти Департаменту зовнішніх справ Канади у відповідь на запит Офісу Прем'єр-міністра повідомили про існування величезного потенціалу у сфері торгівлі в разі встановлення нормальних канадсько-китайських відносин. Виходячи з цього, Канада прийняла рішення про те, що Тайванський режим не може більше бути представником Уряду Китаю і направила через своє Посольство в Стокгольмі пропозиції китайській стороні відносно проведення консультацій, які розпочалися в 1970 році. На самому початку двосторонніх переговорів КНР представила свою позицію, яка виглядала таким чином:

- Уряд, який шукає можливості для встановлення відносин з Китаєм, повинен визнати Уряд КНР в якості єдиного і законного уряду китайського народу.

- Уряд, який бажає мати відносини з Китаєм, повинен визнати, що Тайвань є невід'ємною частиною китайської території і, у відповідності з цим, повинен розірвати будь-які відносини з "бандою Чан Кай Ши".

- Уряд, який прагне до розбудови відносин з Китаєм, має надати підтримку відновленню законного місця і прав КНР в ООН і відмовитися в подальшому від надання будь-якого сприяння представникам Чан Кай Ши в рамках цієї міжнародної організації.

Наразі, перед Оттавою постала проблема знаходження відповідної формули, яка дозволила б обійти "гості кути" і, водночас, вийти на взаємоприйнятні домовленості. У ході інтенсивних консультацій Канада прийняла рішення відмовитися від подальших відносин з Тайванем на міждержавному рівні. Разом з тим, Оттава вирішила підтримувати відносини з Націоналістичним урядом у торговельній і гуманітарній сферах.

У тексті Комюніке про визнання від 10 жовтня 1970 року зазначалось: "Китайський уряд підтверджує, що Тайвань є невід'ємною частиною території Китайської Народної Республіки. Канадський уряд бере до відома дану позицію Китайського уряду". Показово, що формулу – "бере до відома" у подальшому взяли за приклад й багато інших держав.

Дипломатичне визнання відкрило можливості для здійснення контактів на найвищому рівні. У жовтні 1973 року Пер Трюдо здійснив візит до Пекіна, у ході якого були підписані ряд двосторонніх угод, включаючи консульську, угоду про об'єднання сімей, контакти в спорті та сфері охорони здоров'я. Також відбувся прорив у торговельних відносинах. Уже в 1971 році був підписаний контракт на поставку до Китаю канадської пшениці. Стабільне зростання канадсько-китайського товарообігу продовжувалося й в наступні роки.

Таким чином, незважаючи на певні проблемні питання, атмосфера приязні у двосторонніх стосунках, так завбачливо створена в часи Трюдо, дозволяє Оттаві і сьогодні розвивати взаємовигідні відносини з Китаєм у багатьох сферах.

Не тільки комуністичний Китай, але й СРСР привернув увагу керівництва Канади наприкінці 60-х років. Слід зазначити, що, незважаючи на критичне ставлення Канади до тогочасної радянської зовнішньої політики і, зокрема, вторгнення військ країн Варшавського договору в Чехословаччину, обидві країни підтримували досить нормальні відносини в торговельній сфері. Особливо, Оттава була зацікавлена в продовженні експорту пшениці.

Під час візиту Міністра закордонних справ А. Громико до Оттави в 1969 році відбулася його 45-хвилинна зустріч із П. Трюдо, у ході якої Прем'єр-міністр Канади виклав радянському представнику своє бачення ряду актуальних питань міжнародної безпеки та перспектив розвитку двосторонніх відносин.

У січні 1971 року Канада і Радянський Союз підписали Угоду про співробітництво у сферах науки і техніки, а в травні того ж року відбувся візит П. Трюдо до Москви.

У ході візиту Прем'єр-міністр Канади мав двогодинну зустріч із Генеральним секретарем ЦК КПРС Л. Брежневим, який зазначив, що в канадсько-радянських відносинах відсутні "темні хмари". При цьому, слід додати, що і Канада, і Радянський Союз на той час дійсно прагнули

зменшити напругу в міжнародних відносинах взагалі і знизити рівень загрозливої конфронтації в Європі зокрема. Під час переговорів Трюдо і Косигіна мова також йшла про відносини між Заходом і Сходом, зокрема, радянський представник позитивно оцінив рішення Канади щодо скорочення своєї військової присутності в Європі з точки зору зменшення протистояння на континенті.

Була порушена й гуманітарна проблематика. Зокрема, Канада висловила прохання щодо отримання дозволу на еміграцію 646 радянським громадянам, з яких 332 отримали його вже в 1974 році.

СРСР також передав на розгляд канадській стороні проект двосторонньої Угоди щодо співпраці в торговельній та економічній сферах і висловив пропозицію відносно налагодження співробітництва в транспортуванні газу, атомній енергетиці, целюлозній промисловості.

Однак, головним здобутком візиту стало підписання 20 травня Протоколу про консультації, який передбачав здійснення контактів на регулярній основі з метою обговорення важливих питань міжнародної політики, що становлять взаємний інтерес, а також двосторонньої проблематики.

І, хоча деякі висловлювання Трюдо на заключній прес-конференції, зокрема відносно того, що візит до СРСР став важливим кроком у напрямку здійснення більш автономної зовнішньої політики, викликали критичні зауваження як в Канаді, так і в США, канадсько-радянська співпраця була продовжена в атмосфері пануючого тоді "духу розрядки".

Через півроку після поїздки Трюдо до Москви, відбувся візит Глави радянського уряду Косигіна до Оттави, у ході якого була підписана Угода про здійснення обмінів та розширення співпраці в науковій, культурній та освітній сферах.

Однак, найбільш відомим широкому загалу наслідком тогочасного прогресу в розвитку канадсько-радянських відносин стало проведення в 1972 році серії хокейних матчів між гравцями збірної СРСР та найкращими канадськими професіоналами з Національної хокейної ліги, які викликали величезний інтерес спортивної громадськості обох країн.

"Третій світ"

Уже з початку 60-х Канада значно збільшила свою дипломатичну присутність у країнах "Третього світу". Зокрема, на хвилі "деколонізації" були відкриті канадські дипломатичні представництва в Гані, Нігерії, Танзанії, Малайзії, Тринідаді і Тобаго, Камеруні, Ефіопії, Кенії, Сенегалі, Тунісі. У 1968 році Канада вже мала дипломатичні відносини із 109 країнами.

Такий стан речей вимагав від Оттави визначення нового курсу зовнішньої політики по відношенню до країн, які формально не належали до Західного або Східного блоків. Саме в цей час у середовищі канадської ліберальної еліти популярністю стала користуватись теза про

те, що світова безпека, багато в чому, залежить від зменшення різниці між рівнями життя людей на Півночі і Півдні. Цю ж думку поділяв і П'єр Трюдо, який вважав, що Канада не приділяє достатньо уваги країнам, що розвиваються.

Виходячи з географічної близькості, значну увагу Канади завжди привертала країни Центральної та Латинської Америки. У часи Трюдо досить активно розвивався канадсько-мексиканський діалог. Відбувся обмін візитами на найвищому рівні. Також було прийнято рішення щодо започаткування регулярних двосторонніх контактів у сферах фінансів і торгівлі на міжвідомчому рівні.

Водночас, процеси, що відбувались на Півдні континенту, викликали неоднозначну реакцію серед канадців. Часті перевороти, заколоти, порушення прав людини, політичні вбивства та самі авторитарні або напівавторитарні режими в Бразилії, Аргентині, Чилі, Гаїті та інших країнах не тільки викликали стурбованість, але й засуджувались переважно більшістю канадців.

Не випадково, серед канадських інтелектуалів і громадськості значно більшою симпатією користувалася комуністична Куба, з якою Мексика і Канада, єдині держави Західної півкулі, продовжували підтримувати дипломатичні відносини після Революції 1959 року.

Можна сказати, що візит Трюдо до Гавани в 1976 році, що широко висвітлювався засобами масової інформації, став квінтесенцією всієї тогочасної зовнішньої політики Канади і яскраво продемонстрував прагнення її керівництва до здійснення дійсно незалежного курсу в міжнародних відносинах.

Події на Африканському континенті також не залишилися поза увагою керівництва Канади. Створення нових незалежних держав на початку 60-х років, колапс Португальської колоніальної імперії, громадянські війни в Родезії та Анголі спричинили виникнення питання відносно ставлення до режиму Південної Африки. У 1970 роки Канада запровадила ембарго на поставки озброєння до ПАР, а наприкінці 70-х років, наслідуючи приклад США та ЄС, суттєво обмежила торговельні відносини з режимом апартеїду⁷.

Водночас, враховуючи те, що загальні обсяги канадсько-африканської торгівлі були порівняно незначними, головним напрямком у розвитку відносин з іншими країнами цього континенту стало надання технічної допомоги. Із цією метою, у 1968 році було прийнято рішення про створення окремої федеральної інституції – Канадського агентства міжнародного розвитку (Canadian International Development Agency, CIDA), головними пріоритетами якого стали боротьба з бідністю, голодом і хворобами та сприяння розвитку сфери освіти і збереженню довкілля⁸.

Повернення до влади й мирні ініціативи Трюдо

Після незначної перерви, пов'язаної з перебуванням при владі консервативного уряду на чолі з Джо Кларком, у 1980 році Трюдо повернувся в прем'єрський офіс.

Проте, ситуація у світі вже кардинально змінилася. Дещо романтичні часи кінця 60-х, початку 70-х років відійшли в минуле. Прихід у Білий Дім Рональда Рейгана, який назвав СРСР "Імперією зла", та "Залізної леді" – Маргарет Тетчер на Даунінг стріт, а також вторгнення радянських військ в Афганістан у 1979 році значно загострили протистояння між Сходом і Заходом, яке, як вважав Трюдо, могло перерости у військове протистояння. Не бачив він і серйозної перспективи в американській Стратегічній оборонній ініціативі, більш відомій як "зоряні війни", оскільки вона, на його переконання, могла призвести лише до нового витка гонки озброєнь.

Також, можна припустити, що Трюдо, як ліберал, не користувався тоді довірою ані в Лондоні, ані у Вашингтоні, відносини з яким вже були серйозно зіпсовані запровадженням у 1980 році Урядом Канади Національної енергетичної політики (National Energy Policy), що мала на меті збільшити до 1990 року частку державної власності в енергетичному секторі до 50% і суттєво обмежувала американські інвестиції та вплив у канадському енергетичному секторі. Сполучені Штати розглядали дану політику, як дискримінаційну в комерційному плані і, що було завжди традиційно чутливим для американців, як таку, що становить загрозу безпеці країни взагалі.

Вищезгадані контакти Трюдо з лідером комуністичної Куби Кастро також не сприяли встановленню клімату довіри у двосторонніх відносинах. У 1983 році, у ході прес-конференції Прем'єр-міністр Канади засудив політику Вашингтона в Латинській і Центральній Америці. Зокрема, він висловив занепокоєння порушеннями прав людини в Чилі, Сальвадорі, Гватемалі і не поділив критичного ставлення американської сторони до сандиністського режиму в Нікарагуа. Більш того, Канада відкрито засудила в ООН агресію США проти марксистського уряду Гренади.

Черговий виток протистояння між Сходом і Заходом був спричинений у серпні 1983 року, коли радянські винищувачі збили в повітряному просторі СРСР цивільний корейський літак. Хоча Канада засудила такі дії радянського керівництва, Трюдо побоювався, що цей випадок буде використаний Адміністрацією Рейгана для подальшого нагнітання пруги. "Ми, – зазначав Трюдо, – знаходимося на краю прірви".

З огляду на такий розвиток подій, у жовтні 1983 року Трюдо виступив з мирною ініціативою, яка, зокрема, передбачала загальну заборону ядерних випробувань, проведення міжнародної конференції з питань контролю за ядерним озброєнням, а також імплементацію консультативного процесу між НАТО і Радянським блоком.

Прем'єр-міністр Канади особисто презентував дану ініціативу в західних столицях, Москві та Пекіні.

На жаль, насамперед для Трюдо особисто, його ініціатива була зустрінена досить прохолодно. Вашингтон був роздратований тим, що Канада не провела зі США попередні консультації. Більш того, у той час Сполучені Штати були налаштовані лише на протидію комунізму, а не на переговори з ним. СРСР, у свою чергу, також поставився підозріло до такої пропозиції, вбачаючи в цьому інтриги Заходу.

Таким чином, дана ініціатива залишилася лише шляхетним жестом, показавши, наскільки незначною є роль Канади у світовій політиці в умовах жорсткої конфронтації між Заходом і Сходом⁹.

Звичайно, у даному невеликому дослідженні було важко охопити всі аспекти зовнішньої політики Канади часів Трюдо, зокрема, зовнішньополітичне забезпечення територіальної цілісності країни, питання позиції Канади в рамках Британської співдружності, протидія американському впливу в культурній сфері та інші.

Водночас, головні напрямки, висвітлені вище, дозволяють зробити висновок про те, що саме його довголітнє перебування на посаді Прем'єр-міністра не тільки суттєво змінило політичний ландшафт Канади, започаткувавши традицію домінування Ліберальної партії у внутрішньополітичному житті країни, але й заклало основоположні засади і механізми сучасної канадської зовнішньої політики, пріоритети оборонної сфери та філософію канадської міжнародної допомоги.

Підводячи деякі підсумки, можна констатувати, що П'єр Елліот Трюдо, як ніхто інший з лідерів Канади, зміг відчувати прагнення нового, повоєнного покоління країни і втілити їх, хоча б частково, у зовнішній політиці. Безсумнівно, цьому сприяли його політична культура, концептуальність мислення, високий рівень знання в галузі державного управління та вміння швидко оцінювати обстановку і знаходити вихід з різних ситуацій.

Звичайно, не все, що задумав Трюдо, відбулося в подальшому. Зокрема, попри всі намагання диверсифікувати зовнішню торгівлю, Канада так і продовжує орієнтуватись на США, спрямовуючи в цю країну 85% експорту і отримуючи звідти 60% імпорту¹⁰.

Разом з тим, саме під час перебування Трюдо на посаді Прем'єр-міністра яскраво виокремилися дві головні тенденції в зовнішній політиці Канади – орієнтація на тісну співпрацю зі США в усіх сферах та здійснення більш незалежного курсу в міжнародних відносинах. З тих часів, перша тенденція традиційно має підтримку з боку консерваторів, друга – лібералів.

Пізніше, інший відомий Прем'єр-міністр Канади Жан Крет'єн у своїх

мемуарах згадував: "З відходом Трюдо я відчув, що питання національного порядку денного, які покликали мене в політику, вже практично вирішені. Критично важливі завдання, такі, як Референдум, Конституція, Хартія прав і свобод були завершені, а проблеми, які залишилися, мали порівняно технічний характер. Трюдо провів нас безпечно через період, у ході якого сама сутність країни знаходилася під загрозою. Здійснюючи це, він представив багато викликів, спричинив багато дискусій і зачепив багато інтересів. Він заохотив нас оцінити себе і зіставити з його прозорливістю і баченням головних питань того часу та намаганням знайти вирішення фундаментальних проблем, яких інші політики побоювалися торкатися"¹¹.

Не випадково, за результатами загальнонаціонального опитування, яке проводилось провідною канадською телекомпанією "CBC" у листопаді 2004 року, Пер Елліот Трюдо увійшов у трійку найвизначніших канадців усіх часів¹².

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Don Gilmor. Canada: a peoples history. – Volume I. – The Canadian Publishers. – P. 144-162.
- ² Sara Borins. Trudeau Albums. – Otherwise Inc. Editors. – P. 29, 41, 58-59, 61-73.
- ³ <http://www.dfait-maeci.gc.ca/department/history/history-11-en.asp>.
- ⁴ Andrew Cohen and J.L. Granatshein. Trudeau's shadow: the life and legacy of Pierre Elliot Trudeau. – First Vintage Canada Edition. – P. 197-199.
- ⁵ Arthur E. Blanchette. Canadian Foreign Policy, 1945-2000: major documents and speeches. – The Golden Dog Press. – P. 59.
- ⁶ Don Gilmor. – Canada: a peoples history. – Volume II. – The Canadian Publishers. – P. 263.
- ⁷ J.L. Granatstein and R. Bothwell "Pirouette: Pierre Trudeau and Canadian Foreign Policy", University of Toronto Press. – P. 61-278.
- ⁸ <http://www.acdi-cida.gc.ca/faq-e#1>.
- ⁹ <http://www.dfait-maeci.gc.ca/department/history/canada9-en.asp>.
- ¹⁰ http://www.dfait-maeci.gc.ca/eef/tradeneg/PFact_No_71-en.asp.
- ¹¹ Jean Chretien "Straight from the heart", Key Porter Books Limited. – P. 217-218.
- ¹² <http://www.cbc.ca/story/arts/national/2004/11/29/Arts/TommyDouglasGreat estCanadian041129.html>.

Надійшла до редакції 06.09.2004